

Qeyri-Texniki Xülasə

Hazırkı Qeyri-Texniki Xülasədə (QTX) Abşeron Yarımadasının Dayazsulu Hissəsi (AYDH) üçün hazırlanmış Ətraf Mühitə və Sosial-iqtisadi Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMSSTQ) barədə qısa məlumat təqdim edilir. AYDH Müqavilə Ərazisində və ona yaxın ətraflarda 3Ö Seysmik Tədqiqat aparılmalıdır. Layihə fəaliyyətlərinin, ƏMSSTQ-də müzakirə olunan məsələlərin və ətraf mühitə və sosial-iqtisadi sahəyə təsirlər barədə əsas yekunların xülasəsini təmin etmək nəzərdə tutulur. Modelləşdirmə üzrə araşdırmaların, nəzərdə tutulan təsirəzaldıcı tədbirlərinin və monitoring fəaliyyətlərinin təfərrüatlı texniki təsviri ƏMSSTQ-nin əsas bölmələrində təqdim olunur.

E.1 Müqəddimə

AYDH Müqavilə Ərazisi təqribən 1,900km² sahəni əhatə edir və Xəzər Dənizinin Azərbaycan sektorunda sahil xəttindən təxminən 25m su dərinliyinə kimi uzanır. 2014-cü ilin dekabrında BP AYDH Müqavilə Ərazisində potensial obyektlərin birgə kəşfiyyatı və işlənməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti ilə (ARDNŞ) Hasilatın Pay Bölgüsünə Dair Saziş (HPBS) imzalamışdır. HPBS sonradan, 2015-ci ilin aprelində təsdiqlənmiş və BP Texniki Operator təyin olunmuşdur.

AYDH Müqavilə Ərazisində və onun yaxınlığında iki seysmik tədqiqat aparılması planlaşdırılır:

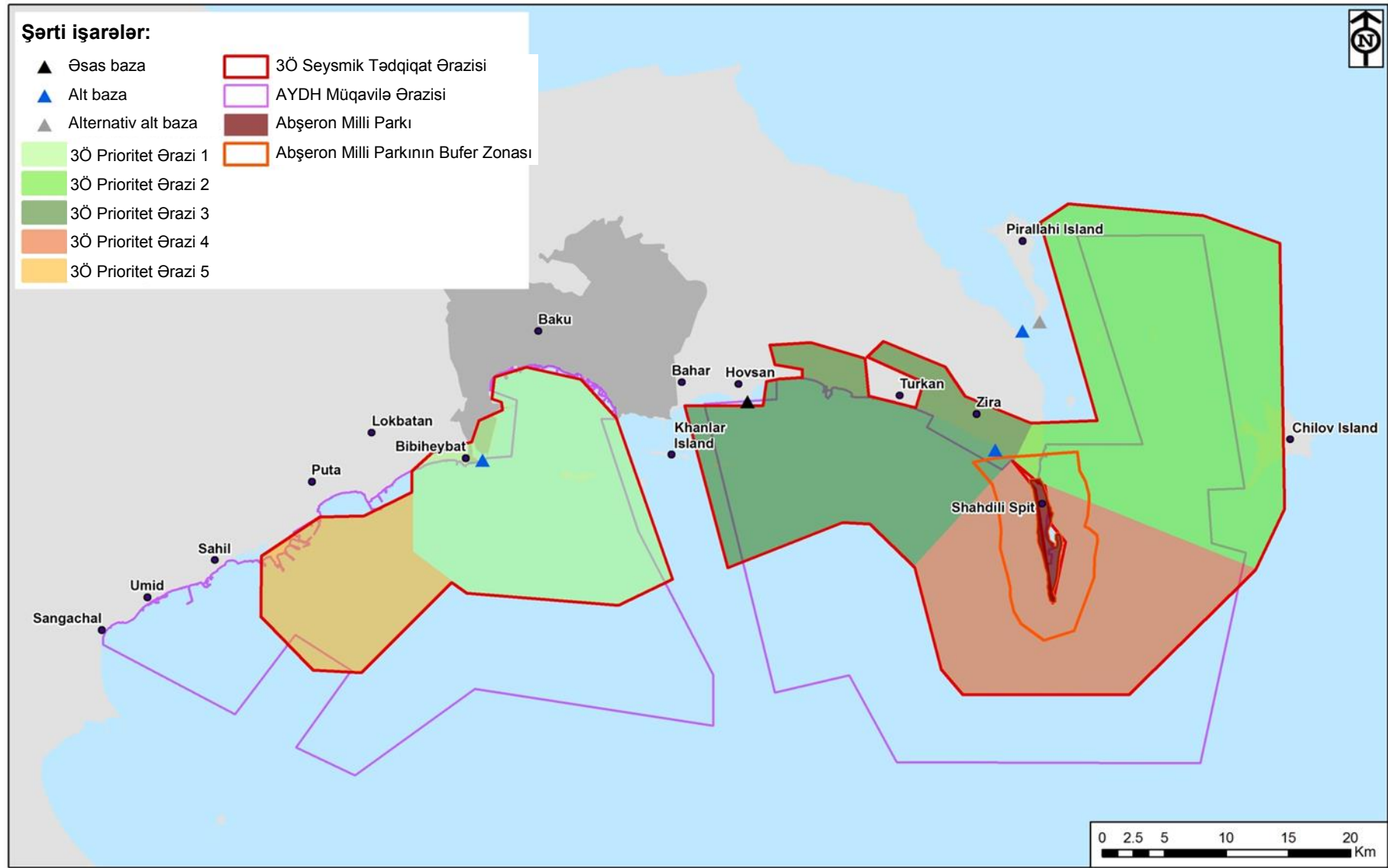
- AYDH Müqavilə Ərazisinin dərin sularında ətraf ərazilərdə təqribən 10m-dən yuxarı dərinliklərdə iki-ölçülü (2Ö) seysmik tədqiqat; və
- AYDH Müqavilə Ərazisinin dayaz sularında (təqribən 25m-dən az dərinlikdə) və ətraf sahilboyu və quru ərazilərdə üç-ölçülü (3Ö) seysmik tədqiqat.

3Ö Seysmik Tədqiqatın məqsədi AYDH Müqavilə Ərazisində səthaltı laylar barədə geofiziki informasiyanın toplanmasından ibarətdir. Bu informasiya ərazinin kəşfiyyatının və işlənməsinin müəyyən edilməsi və planlaşdırılması barədə məlumat vermək üçün istifadə olunacaq. Nəzərdə tutulmuş Tədqiqatın bir hissəsinə AYDH Müqavilə Ərazisi xaricində seysmik məlumatların əldə edilməsi daxildir; bu məlumatlar potensial səthaltı geoloji strukturların xarakterizə olunmasını təmin etmək məqsədi ilə kifayət qədər informasiya əldə etmək üçün tələb olunur. Hazırda 3Ö Seysmik Tədqiqatın 2016-cı ilin mart ayında başlanması planlaşdırılır, tədqiqat 9 ay davam edəcək və təqribən 1,520km² ərazini əhatə edəcək.

2Ö Seysmik Tədqiqat üçün Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyindən (ETSN) 27 oktyabr 2015-ci ildə icazə alınmışdır. 2Ö Seysmik Tədqiqat 2015-ci ilin noyabrında başlayıb və 2 ay ərzində tamamlanması gözlənilir.

Şəkil E.1-də AYDH Müqavilə Ərazisinin və 3Ö Seysmik Tədqiqat Ərazisinin yeri göstərilir.

Şəkil E.1: AYDH Müqavilə Ərazisinin və 3Ö AYDH Seysmik Tədqiqat Ərazisinin yeri

E.2 3Ö Seysmik Tədqiqat Barədə Ümumi Məlumat və ƏMSSTQ-yə Tələbat

3Ö Seysmik Tədqiqat həm quru həm də dəniz ərazilərdən ibarət olan 1-5 Prioritet Ərazilərə bölünmüş Tədqiqat Ərazisində aparılacaq (bax Şəkil E.1). Tədqiqatın qurudakı elementi təqribən 90km² ərazini əhatə edir və yalnız 1, 2 və 3-cü Prioritet Ərazilərdə yerləşir.

Quru və dəniz tədqiqatları zamanı Müstəqil Sinxron Mənbələr (ISS)TM Metodologiyası istifadə olunacaq. Bu bütün seysmik mənbələrə fəaliyyətlərinin sinxronlaşdırılması tələb olunmadan müstəqil və sinxron şəkildə işləməyə imkan verir; siqnallar arasındakı hər hansı müdaxiləni sonradan məlumatların təkmilləşdirilməsi emalı vasitəsilə aradan qaldırmaq mümkündür.

Quru və dəniz metodlarının xülasəsi aşağıda təqdim olunur.

Quru

Quruda tədqiqat seysmik vibrator maşınları (*vibroiseis* kimi məlumdur) (Şəkil E.2) və nisbətən kiçik Quru üçün Sinxronlaşdırılmış Elektrik İmpulsiv Mənbə (OnSEIS) qurğuları (Şəkil E.3) vasitəsilə həyata keçiriləcək və tədqiqat zamanı onları yardımçı maşınlar və texniki yardım və təhlükəsizlik yardımı üzrə işçilər müşayiət edəcək. Vibroseis maşınlarında dayaq lövhələri istifadə olunur; bu lövhələr yerə sıxılaraq səthaltı mühitə nəzarət olunan enerji axını buraxır və sonra bu enerji müxtəlif səthaltı qatlar arasındakı sərhədlərdən səth qəbuledicilərinə geri əks olunur (qovşaqlar termini adlanır). Vibroseis maşınından daha kiçik və yüngül olan OnSeis qurğusundan çıxan enerji impulsu elektrik siqnallarından yaranır. Bu qurğular çətin landşaftlı və/yaxud çox məhdud girişli ərazilərdə istifadə olunacaq.

Şəkil E.2: Vibroseis maşını

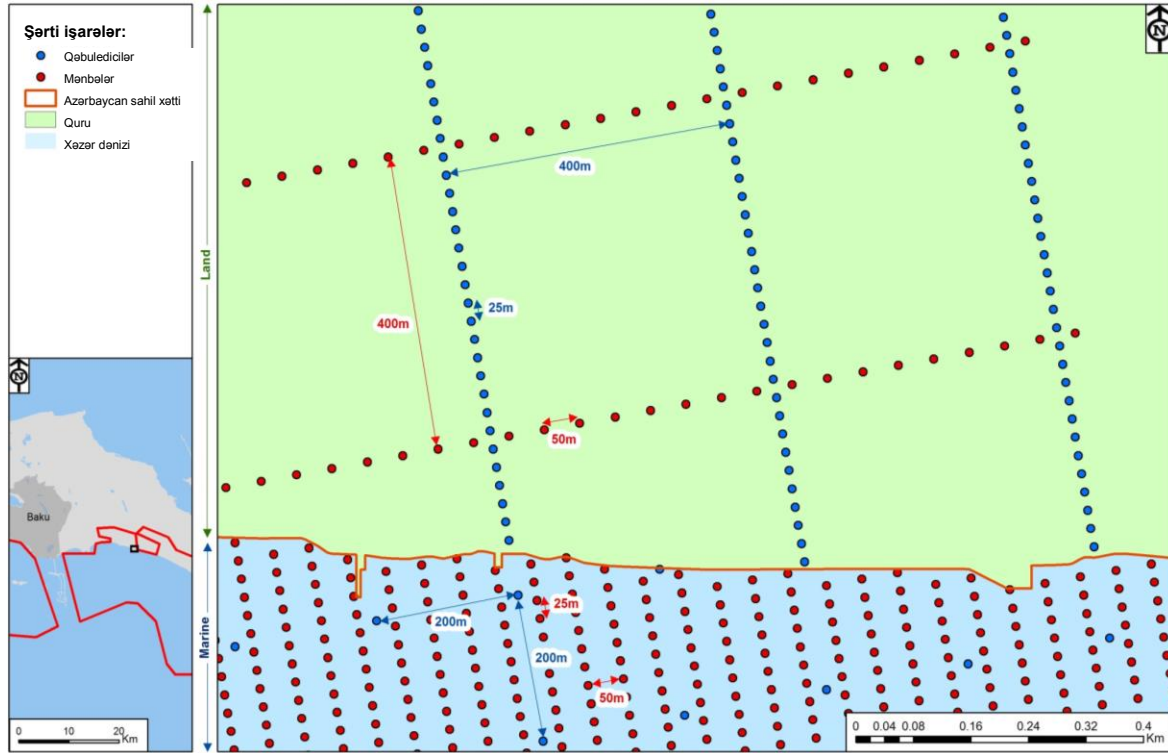

Şəkil E.3: Quru üçün Sinxronlaşdırılmış Elektrik İmpulsiv Mənbə

Vibroiseis maşını və OnSEİS qurğusu mənbələri 1, 2 və 3-cü Prioritet Ərazilərdə 400m aralıda yerləşən mənbə xətləri toru boyunca 50m intervallarda aktivləşdiriləcək (Şəkil E.4). Qovşaqlar qovşaq düzmə heyətləri tərəfindən perpendikulyar qəbuledici xətlər boyu əvvəlcədən yerləşdiriləcək. Qovşaqların, avtonom¹ olmaqla, təqribən 400m aralıqla yerləşdirilmiş qəbuledici xətlər boyu 25m intervallarda yerləşdirilməsi nəzərdə tutulur və mənbə maşınları və qurğuları əraziyə çatmazdan bir neçə gün əvvəl düzüləcək. Qovşaqların düzülüş-sxemi məlumatların götürülməsindən əvvəl yoxlanılacaq və təsdiqlənəcək. Seysmik mənbələr (vibroiseis maşını və OnSEİS qurğusu) keçib getdikdən sonra, qovşaqlar növbəti tədqiqat ərazisinə aparılacaq. Onlar toplanılacaq, məlumatlar götürülüb təhlil olunacaq.

Şəkil E.4: Quruda və Dənizdə Məlumatların Əldə olunması üçün Səciyyəvi Seysmik Xətt Toru

Dəniz

Dənizdə tədqiqat suyun dərinliyinə görə müəyyən edilən bir neçə mənbə gəmiləri vasitəsilə dəniz dibində seysmik-kəşfiyyat işləri metodu ilə yerinə yetiriləcək:

- 0-2m su dərinliyi (Keçid zonası): Yalnız günün işıqlı vaxtlarında çalışan, sıxılmış hava ilə işləyən enerji mənbəyi ilə təchiz olunmuş iki ədəd kiçik sənaye tip hava ilə doldurulan Çox Dayaz Atıcı Perforator Qrupu (VSGA) gəmiləri;
- 2-5m su dərinliyi (Çox dayaz su zonası): Yalnız günün işıqlı vaxtlarında çalışan, sıxılmış hava ilə işləyən enerji mənbəyi qrupu ilə təchiz olunmuş bir ədəd oxşar amma bir az böyük sənaye tip hava ilə doldurulan qayıq;
- 5m-dən artıq su dərinliyi (Dayaz su zonası): Bir gündə 24 saat çalışan, hər biri sıxılmış hava ilə işləyən enerji mənbəyi qrupu ilə təchiz olunmuş iki ədəd alüminium korpuslu katamaran gəmisi.

Mənbə gəmiləri beş Prioritet Ərazinin hər birində 25m intervallarla aktivləşdirilmiş enerji mənbələri ilə təqribən 200m aralıqda yerləşmiş xətt toru boyunca hərəkət edəcək (Şəkil E.4). Qovşaqlar altı ədəd qovşaq gəmiləri flotu tərəfindən 200m aralıqda yerləşdirilmiş qəbuledici xətlər boyu tor şəklində dəniz

¹ Dünyünlər avtonomdur (elektrik mənbəyi və məlumatları qeyd alan avadanlıqla təchiz olunub) və qeydiyyat gəmilərinə və ya üzgeçlərə kəbellərlə birləşməsinə ehtiyac yoxdur.

dibində əvvəlcədən yerləşdirilmiş olacaq. Hər bir ərazidə tədqiqat işləri tamamlandıqda, qovşaqlar qovşaq gəmiləri vasitəsilə toplanıb Hövsan Limanına və alt-bazalara göndəriləcək, orada batareyaları doldurulacaq və məlumatlar götürüləcək.

Mənbə və qovşaq gəmilərini logistik və texniki dəstək, təchizat materialları, təhlükəsizlik və işçi heyətin dəyişdirilməsi məqsədləri ilə yardımçı gəmilər flotu müşayiət edəcək.

Tədqiqat işləri mövcud Hövsan Limanında və 3-ə qədər alt-bazalarda yerləşəcək olan əsas baza düşərgəsindən dəstəklənəcək (Şəkil E.1-də göstərilir). Hövsan Limanında layihədə mövcud obyektlər istifadə olunacaq və mobilizasiya-öncəsi fəaliyyətlərin bir hissəsi kimi sahəyə əlavə yığma binalar və məişət obyektləri daşınıb quraşdırılacaq. Sahədə sukeçirməyən bünövrəli və ətrafına müvafiq şəkildə bənd çəkilmiş xüsusi ayrılmış yanacaq saxlama ərazisi də təşkil olunacaq və mobilizasiya-öncəsi fəaliyyətlərin bir hissəsi kimi mövcud xüsusi giriş yolu layihənin istifadəsi üçün yenilənəcək.

Alt-bazalarda, hamısında körpülər mövcud olmaqla, mövcud olan infrastruktur lazım gəldikdə gəmilər üçün yanacaq doldurma obyektləri, texniki xidmət yerləri və ofis və məişət obyektləri təmin edilməsi məqsədilə istifadə olunacaq.

Həm əsas bazada həm də alt-bazalarda mövcud kommunikasiya xətləri (yəni, elektrik, qaz, su və telekommunikasiya vasitələri) Tədqiqat müddətində istifadə olunacaq.

Cədvəl E.1-də göstəriləyi kimi, 3D Seysmik Tədqiqat fəaliyyətləri ilk olaraq 1-ci Prioritet Ərazidə fəaliyyətlər həyata keçirilməklə 2016-cı ilin martında başlanması planlaşdırılır. Ən axırda 5-ci Prioritet Ərazi tədqiq olunmaqla tədqiqatların bütün Prioritet Ərazilərdə 2016-cı ilin noyabrın sonuna qədər tamamlanması planlaşdırılır. Prioritet Ərazilərin tədqiq olunma planında sıralama texniki, logistik və ətraf mühit məsələləri nəzərə alınmaqla bildirilmişdir.

AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqatla əlaqədar fəaliyyətlərin yerini, həcmi və planlaşdırılmasını nəzərə alaraq, BP ƏMSSTQ-ni hazırlamağı qərara almışdır. Bu prinsip Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi (ETSN) ilə birgə razılaşdırılmışdır və BP-nin Cənubi Xəzərin Azərbaycan sektorunda tamamlanmış oxşar seysmik tədqiqatlar üçün qəbul etdiyi qərara uyğundur.

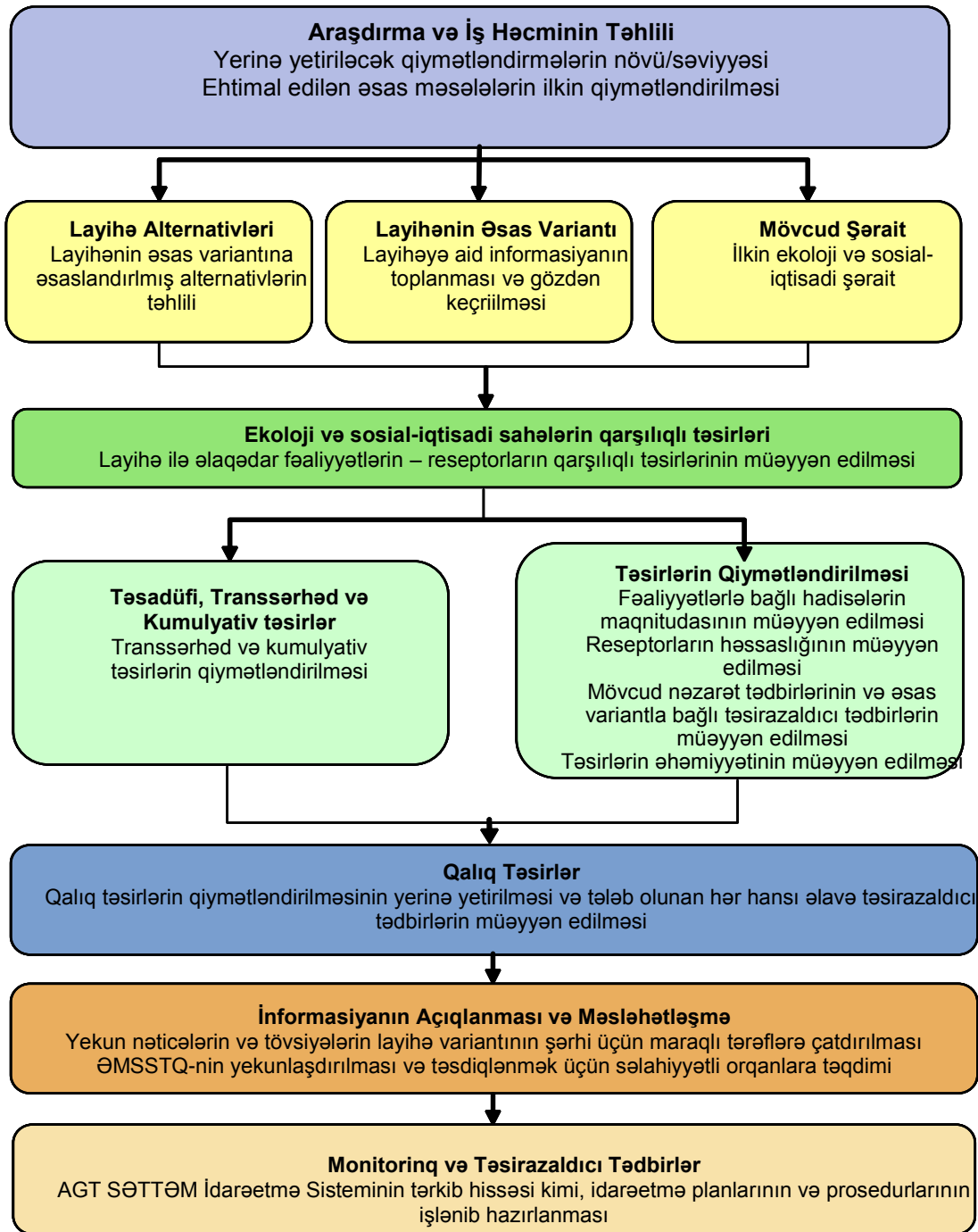
Cədvəl E.1: Müvəqqəti 3D Seysmik Tədqiqat Cədvəli

Prioritet Ərazi	Tədqiqatın müddəti (günlər)	Səciyyəvi Başlama Tarixi	Səciyyəvi Sona-çatma Tarixi
1	49	1-Mart-16	18-Apr-16
Blokun yerdəyişməsi	5	19-Apr-16	23-Apr-16
3	46	24-Apr-16	08-İyun-16
Blokun yerdəyişməsi	5	09- İyun -16	13- İyun -16
2	80	14- İyun -16	01-Sent-16
4	57	02-Sent-16	28-Okt-16
Blokun yerdəyişməsi	5	29-Okt-16	02-Noy-16
5	22	03-Noy-16	24-Noy-16

E.3 Qiymətləndirmə Metodologiyası

ƏMSSTQ prosesi (Şəkil E.5-də təsvir edilir) layihənin qüvvədə olduğu müddət ərzində layihənin və onunla əlaqədar fəaliyyətlərin qiymətləndirilməsinə sistemli yanaşma prinsipindən ibarətdir. ƏMSSTQ prosesinin ümumi məqsədi AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqat fəaliyyətlərindən yaranan potensial Mənfəət ekoloji və sosial-iqtisadi təsirləri müəyyən etmək, azaltmaq və effektiv şəkildə idarə etmək məqsədi daşıyır.

Şəkil E.5: ƏMSSTQ Prosesi

AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqatı ilə bağlı ekoloji və sosial-iqtisadi sahəyə təsirlərin qiymətləndirilməsi ətraf mühitlə qarşılıqlı təsir ehtimalına malik müəyyən edilmiş 3Ö Seysmik Tədqiqat fəaliyyətlərinə və hadisələrinə əsaslanaraq yerinə yetirilmişdir.

Gündəlik və qeyri-gündəlik layihə fəaliyyətləri üçün, ƏMSSTQ prosesi təsirləri, onların layihə fəaliyyətləri ilə bağlı hadisələrin maqnitudasının və reseptorların həssaslığının nəzərə alınması ilə müəyyən edilmiş əhəmiyyətinə görə təsnifatlandırır. Ekoloji təsirlərin gözlənilən əhəmiyyəti aşağıdakıları nəzərə almaqla qiymətləndirilmişdir:

- **Hadisənin Maqnitudası:** Aşağıdakı parametrlərə əsasən müəyyən edilir:
 - **Həcmi** – fəaliyyətin təsirinə yayıldığı ərazinin ölçüsü;

- **Davametmə müddəti** – fəaliyyətin təsirinin baş verdiyi zaman kəsiyi;
 - **Tezliyi** – fəaliyyətin hansı tezlikdə baş verməsi; və
 - **Təsirin intensivliyi** – müvafiq qanunvericiliyin və beynəlxalq təlimatın daxil olduğu qəbul edilə bilən standartlar baxımından emissiyanın və ya atılmanın konsentrasiyası, onun zəhərliliyi və ya bioloji akkumulyasiya potensialı və onun ətraf mühitdə uzunmüddətli mövcud olma ehtimalı. Və rahatlığın pozulmasının və ya fiziki təsirin dərəcəsi və/yaxud daimiliyi.
- **Reseptorun Həssaslığı:** Aşağıdakılara əsasən təyin edilir:
 - **Mövcudluq** – mövcud olan bioloji növlərin nadir olması, yox olmaq təhlükəsi altında olması, mühafizə olunması və ya təsirə həssas olmaması və yüksək həssaslıq dövrü ərzində (məsələn, çoxalma, kürütökmə və ya yuvalama) mövcud olması. İnsan reseptorlarına gəldikdə, onların təsir zonasında daimi mövcud olub-olmaması və fiziki xüsusiyyətlərə gəldikdə, mövcud olan xüsusiyyətlərin son dərəcə dəyərli və ya məhdud olması və ya heç bir dəyərə malik olmaması; və
 - **Davam gətirmə** – insanların və/yaxud növlərin və/yaxud xüsusiyyətlərin mövcud ilkin şərait və tendensiyalar baxımından (məsələn, ekoloji bolluq/müxtəliflik/status, ətraf mühit havasının keyfiyyəti, və s.) ətraf mühitin qarşılıqlı təsiri ilə əlaqədar dəyişikliyə və ya pozulmaya nə dərəcədə həssas olması və onların dəyişikliyə alışmaq və ya uyğunlaşmaq bacarığı. Çox həssas olan fiziki reseptorlara/xüsusiyyətlərə gəldikdə, onlar orta amma davamlı dəyişikliyə məruz qalır və təsir mənbəyinin daimi mövcudluğu ilə sabitləşir və ya təsirsiz olur və ya az təsirli olur.

Sosial-iqtisadi təsirlər də hadisənin maqnitudasının və reseptorun həssaslığının nəzərə alınması ilə qiymətləndirilmişdir. Lakin, dəyişikliyin sosial, iqtisadi və mədəni inkişaf dinamikasında nə dərəcədə əhəmiyyətli olacağına, hökumətin və maraqlı tərəflərin müdaxilə etməsi potensialının, reseptorun dəyərinin (yerli, regional, milli və ya beynəlxalq miqyasda) və reseptorun dəyişikliyə davamlılığının və ya müəyyən bir dəyişikliyə uyğunlaşmağa davamlılığının nəzərə alınması ilə, daha keyfiyyətli yanaşma prinsipi tətbiq olunmuşdur.

Təsirin əhəmiyyəti layihənin işlənməsinə daxil edilən mövcud nəzarət tədbirlərinin nəzərə alınması ilə qiymətləndirilmişdir.

E.4 Məsləhətləşmə

Maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmə ƏMSSTQ prosesinin vacib elementidir və potensial təsirə məruz qalan insanların və maraqlı tərəflərin fikirləri yığılır, öyrənilərək qruplaşdırılır və sənədləşdirilir. Maraqlı tərəflərin iştirakı və onlarla məsləhətləşmə prosesində:

- BP şirkətinin Azərbaycandakı digər layihələri üçün yaradılmış məsləhətləşmə mexanizmindən və metodlarından istifadə edilib;
- ƏMSSTQ üzrə məsləhətləşmə və məlumatların ictimaiyyətə açıqlanması prosesinə şamil edilən gözlənilərə dair qəbul olunmuş təlimatlara istinad etməklə işlənilib hazırlanıb;
- Son illərdə aparılmış məsləhətləşmə və məlumatların ictimaiyyətə açıqlanması işlərinin miqyası nəzərə alınmış; və
- Dövlət orqanları və elmi müəssisələrlə əlaqə saxlanılmasına tələbat olduğu təsdiqlənd.

ƏMSSTQ həcmi 2015-ci ilin avqustunda iş həcminin təhlili üzrə keçirilmiş iclasda ETSN ilə razılaşdırılmışdır. ETSN tərəfindən qaldırılmış, sonradan ƏMSSTQ-də toxunulmuş məsələlərə 3Ö Seysmik Tədqiqat fəaliyyətlərinin baliqlara və xırda baliqçılıq sənayesinə təsirlərinin nəzərə alınması və planlaşdırılmış tədqiqat daxilində mədəni irslə bağlı bütün məsləhətləşmələrə Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu (AEİ) və Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin (MdTN) cəlb olunması tələbi daxildir.

ƏMSSTQ-nin yekun layihəsi baxılmaq və şərh edilmək üçün ETSN-nə təqdim olunacaq. Maraqlı tərəflərin, o cümlədən ETSN-nin şərhləri təcili şəkildə yoxlanacaq və lazım gələrsə ƏMSSTQ müvafiq qaydada yenilənəcək.

E.5 Ətraf Mühitə Təsirlər

3Ö Seysmik Tədqiqat fəaliyyətləri üçün ətraf mühitə və mədəni irsə təsirlər qiymətləndirilmişdir və Cədvəl E.2-də bu təsirlərin qiymətləndirilməsinin nəticələri yekunlaşdırılır.

Cədvəl E.2: Ətraf Mühitə və Mədəni İrsə Qalıq Təsirlərin Xülasəsi

Seysmik Hadisə	Seysmik Hadisənin Maqnitudası	Reseptorun Həssaslığı	Təsirin Əhəmiyyəti
Enerji mənbəyindən sualtı səs	Orta	Aşağı (Balıqlar)	Cüzi Mənfi
		Orta (Suitilər)	Orta Mənfi
Dənizdə Tədqiqat işləri	Orta	Qışlayan və Miqrasiya edən quşlar (Orta)	Orta Mənfi
		Yuvalayan quşlar (Orta)	Orta Mənfi
		Abşeron Milli Parkı (Orta)	Orta Mənfi
Quruda tədqiqat işlərindən, o cümlədən nəqliyyat vasitələrinin hərəkətləri və seysmik mənbənin işləməsindən yaranan havadakı səs	Orta	İnsan Reseptorları (Orta)	Orta Mənfi
Quruda tədqiqat səs mənbəyinin işləməsinə və quruda tədqiqat maşınlarının istifadəsinə görə yaranan yerüstü titrəyiş	Orta	Yaşayış /İcma Tikililəri (Orta)	Orta Mənfi
		İnsan Reseptorları (Orta)	Orta Mənfi
Tədqiqat maşınlarının fiziki mövcudluğu və yaratdığı narahatlıq	Aşağı	Ekoloji Reseptorlar (Flora) (Orta)	Cüzi Mənfi
		Ekoloji Reseptorlar (Fauna) (Orta)	Cüzi Mənfi
Quruda Tədqiqat Fəaliyyətlərinə görə yaranan yerüstü titrəyiş	Orta	Mədəni İrs Reseptorları (Orta)	Orta Mənfi
Quruda Tədqiqat Fəaliyyətlərinə görə yaranan fiziki narahatlıq	Aşağı		Cüzi Mənfi

3Ö Seysmik Tədqiqat ərzində səs mənbəyi hərəkət edəcək və mənbədən uzaqlaşdıqca səs enerjisi azalmaqla, sualtı səs təkrar-təkrar lakin vaxtaşırı baş verəcək. Gündüz vaxtı 5-ə qədər gəmi eyni vaxtda işləyəcək, gecə vaxtı isə yalnız iki gəmi işləyəcək. Nəzərdə tutulan səs səviyyəsi hər hansı bir yerdə çox qısa zaman müddəti ərzində davam edəcək.

Sualtı səs-küy dəniz mühitində balıqlara və Xəzər suitilərinə təsir etmək potensialına malik olduğundan, bir neçə gəmi ssenariləri üzrə sualtı səsə gəmilərin toplam təsirlərini nəzərə almaq üçün sualtı səs-küyün öyrənilməsi həyata keçirilmişdir. Modelləşdirmədə diqqət mərkəzi Xəzər suitiləri və balıqlara həssaslıqlarına əsaslanaraq 2-ci və 4-cü Prioritet Ərazilər olmuşdur.

Xəzər suitilərinin populyasiyası son dərəcə zəifdir və "Nəsili kəsilmək Təhlükəsi Olan" beynəlxalq səviyyədə qorunma statusuna malikdir. Xəzər suitiləri mövsümdən asılı olaraq, şimaldakı çoxalma yerləri və cənubdakı qidalanma yerləri arasında illik miqrasiyaları zamanı Xəzər dənizinin bir çox regionlarında müşahidə olunur. Şimal istiqamətində payız miqrasiyası oktyabr ayında başlanır və suitilər Azərbaycan sularında, xüsusən də Abşeron Yarımadası yaxınlığında və şərq istiqamətindəki yaxın adalarda oktyabrdan dekabrın ortalarına kimi müşahidə olunur. Suitilərin miqrasiya marşrutları barədə mövcud olan hazırkı informasiya 3Ö Seysmik Tədqiqat ərazisində və onun yaxınlığında suitilər üçün ən həssas ərazilərin müəyyən edilməsi məqsədi ilə istifadə olunmuşdur.

Potensial təsirləri azaltmaq üçün 3Ö Seysmik Tədqiqatın layihəsinə bir neçə nəzarət tədbirləri daxil edilmişdir. Tədqiqat qrafiki qorunan növlərin mövcudluğu və mövsümi həssaslığı və qorunan ərazilər nəzərə alınmaqla layihələndirilmişdir. Suyun dərinliyi 2m-dən artıq olan yerlərdə, hər dəfə mənbələr qrupu fəaliyyətsiz qaldığı müddətdən sonra yenidən işə salındıqda seysmik mənbənin soft-start (rəvan işəsalma) proseduru həyata keçiriləcək. Soft-start proseduru vasitəsilə seysmik mənbə aktivləşdirilməzdən əvvəl, səs mənbəyinin ətrafındakı 500m-lik Təsirlərin azaldılması üzrə Bufer Zonasında hər hansı suitinin olub-olmamasını müşahidə etmək üçün 30 dəqiqə ərzində dəniz

məməlilərinin monitorinqi aparılacaq. Əgər suitilər görünərsə, soft-start proseduru ən azı 20 dəqiqə yubadılacaq ki, Təsirlərin azaldılması üzrə Bufer Zonasında heç bir suiti olmasın.

Modelləşdirmə nəticələri eşitmə həssaslığından asılı olmayaraq bütün balıq növləri üçün, 2-ci və 4-cü Prioritet Ərazilərdə bütün dərinlik zonalarında, səs səviyyələrinin mənbədən 60m az məsafədə potensial ölüm zədəsi və bərpa olunan zədə ilə bağlı həddlərdən aşağı düşdüyünü göstərir. Balıqlar çox yerdəyişən olduğundan və suyun dərinliyi 2m-dən artıq olan yerlərdə əməliyyatlar başlamazdan qabaq soft-start proseduru həyata keçiriləcəyindən balıqların səsə zərərli səviyyələrinə məruz qalacağı güman edilmir.

Xəzər suitilərinə gəldikdə, tək impuls üzrə daimi və müvəqqəti zədə yalnız gəmilərə çox yaxın olduqda (gəminin 32m-liyində) ola bilər və 80m məsafədə davranışda narahatlıq yarana bilər. Lakin, 2-ci və 4-cü Prioritet Ərazilərdə hər hansı suiti olarsa kumulativ səs üzrə modelləşdirmə göstərmişdir ki, yalnız gəmilər bir-birinə yaxın olarsa və suitilər daha sonrakı aylarda ətrafda olarsa, çox sayda gəmilərdən gələn səsə məruzqalma səviyyələrinin Eşitmə Həddinin Daimi Yerdəyişməsi (EHDY)² səviyyəsini keçmək potensialı var. Soft-start proseduru³ və həssas vaxtlarda suitilərə rast gəlməmək üçün tədqiqatın qrafikinə diqqətli tərtib edilməsi sayəsində sözügedən təsirlərin baş verməyəcəyi gözlənilir.

Xəzər regionunda çox sayda endemik növlər, o cümlədən qışlayan, miqrasiya edən və yuvalayan quşlar olmaqla müxtəlif quş növləri var. 2, 4 və 5-ci Prioritet Ərazilərdə 3 Beynəlxalq əhəmiyyətli Quş Əraziləri (BQƏ) yerləşir və beynəlxalq səviyyədə tanınmamasına baxmayaraq yuvalayan quşlar üçün əhəmiyyət kəsb etməsi qeyd edilən 3 yer var. Dənizdəki tədqiqat işlərindən quşlara ola biləcək təsirləri azaltmaq üçün layihəyə bir çox tədbirlər daxil edilmişdir. Əsas tədbir Tədqiqat qrafikinə planlaşdırılması olmuşdur ki, bu imkan daxilində BQƏ-də və digər mühüm yerlərdəki quşlar üçün həssaslığın pik vaxtlarını nəzərə almaqla hazırlanmışdır. Buna nail olunmadığı hallarda, çoxalma fəslində narahatlıq olmasın deyər əpreldən iyula qədər yuvalayan quşlar üçün həssas olan ərazilərin ətrafında 100m-lik Ekoloji Bufer Zonası yaradılacaq. Dənizdə tədqiqat üzrə işçi heyətə dənizdəki tədqiqat işlərindən yaranan səs və narahatlığı azaltmaq üçün nəzərdə tutulmuş tədbirlərin daxil olduğu ekoloji maarifləndirmə təlimi keçiləcək.

Şahdili Burnundakı BQƏ ilə üst-üstə düşən Abşeron Milli Parkı beynəlxalq səviyyədə işarələnmiş ərazidir. Bu ərazinin quşlar üçün əhəmiyyətindən başqa, Milli Parkın işarələnməsi həmçinin burada qorunması vacib olan flora, fauna, sürünənlər və suda-quruda yaşayan növlərin olmasını göstərir. Abşeron Milli Parkının hüdudlarında heç bir tədqiqat fəaliyyətləri həyata keçirilməyəcək. Lakin, Abşeron Milli Parkına ola biləcək hər hansı təsirləri azaltmaq məqsədilə də yuxarıda sadalanan tədbirlər görülməlidir. Sözügedən tədbirləri nəzərə alaraq, səsi və narahatlığı Milli Parkdakı fauna (məməlilər, sürünənlər və suda-quruda yaşayanlara) cüzi hiss edəcək və ya heç hiss etməyəcək, yəni bu növlərə təsir çox az olacaq və ya təsir olmayacaq.

Prioritet Ərazilərin əksəriyyətində torpaqlar əvvəlki fəaliyyətlər nəticəsində korlanmışdır; bu xüsusən də 1-ci Prioritet Ərazidə baş verib, burada 2015-ci ilin noyabrında aparılmış Ekoloji Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, ərazinin əksər hissəsində təhlükə altında olan və ya milli əhəmiyyət kəsb edən yaşayış mühiti üçün şərait demək olar ki yoxdur. 2-ci Prioritet Ərazi əsasən bataqlıq (sahildən 150m ətrafda) və yarım-quraqlıq yaşayış mühitindən, o cümlədən traktorlarla keçilmiş seyrək alçaq bitki örtüyündən ibarətdir. 3-cü Prioritet Ərazinin əksər yerləri tikilmiş ərazilərdir və ya müdaxilə olunmuşdur, o cümlədən torpağın üst qatı götürülmüşdür. 2 və 3-cü Prioritet Ərazilərin hər ikisində, Aralıq dənizi tıbağasının olma ehtimalı istisna olmaqla, Az Riskli⁴ növlərdən başqa qorunması vacib olan digər növlərin mövcudluğu qeydə alınmamışdır. Ekoloji reseptorlara potensial təsirləri minimuma endirmək üçün, bir neçə tədbirlər həyata keçiriləcək. Tədqiqat qrupuna potensial ekoloji əhəmiyyət kəsb edən ərazilərin müəyyənləşdirilməsi üzrə təlim keçiləcək; 3Ö Seysmik Tədqiqata başlamazdan qabaq potensial ekoloji əhəmiyyət kəsb edən ərazilərin müəyyən edilməsi üçün hər bir tədqiqat xətti yoxlanılacaq. Əgər potensial ekoloji əhəmiyyət kəsb edən bir ərazi müəyyən edilərsə və tədqiqat xəttinin marşrutunu dəyişib bu ərazinin ətrafından keçirmək mümkün olmazsa,

² Eşidəbilmə həddində fərdin eşitmə diapazonunun müəyyən tezliyində və ya hissəsində əvvəl təyin edilmiş istinad səviyyəsindən daimi, bərpa olunmayan artım. Bu eşitmə zədəsi hesab edilir.

³ Soft-start proseduru elə bir prosesdir ki, burada hava-topu əməliyyatı tam gücünə çatana qədər tədricən işə salınır.

⁴ Beynəlxalq Təbiətin və Təbii Sərvətlərin Mühafizəsi Birliyinə (IUCN) görə Az Riskli meyarı bu meyar üzrə qiymətləndirilmiş və Son həddə çatmışlar, Nəslə kəsilmək təhlükəsi olanlar, Həssas və ya Nəslə kəsilmə təhlükəsinə yaxın olanlar siyahısına daxil olmayan takson sayılır. Geniş yayılmış və bol olan taksonlar bu kateqoriyaya aiddir.

hər hansı qorunan növlərin ərazidə olub-olmamasını təsdiqləmək və qeydə almaq üçün müvafiq ixtisaslı milli ekoloqlar iştirakı ilə ekoloji müşahidə brifinqi çağırılacaq. Qorunan növlər müəyyən edildiyi halda, ekoloji müşahidə brifinqinin ekoloqu təsirləri azaltmaq və ya aradan qaldırmaq üçün tələb olunan nəzarət tədbirləri barədə məsləhət verəcək.

Qurudakı tədqiqat fəaliyyətlərindən, o cümlədən nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti və seysmik mənbənin işləməsi nəticəsində yaranan səs-küy yerli sakinlərə təsir edə bilər. Həm nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti həm də seysmik mənbənin işləməsindən yaranan səs-küy çox qısa müddətli və keçici olacaq. Tədqiqat hər tədqiqat yerində növbəti yerə keçməzdən qabaq bir neçə dəqiqə qalacaq. Tədqiqat yalnız günün işıqlı saatlarında aparılacaq. Minimal olaraq, Tədqiqat Geofizika üzrə Podratçıların Beynəlxalq Assosiasiyası (IAGC) tərəfindən verilmiş təlimatda göstəriləndiyi kimi bütün yaşayış mülkiyyətlərindən 5m kənar məsafədə aparılacaq. Əlavə olaraq, Tədqiqat işləri barədə yerli sakinləri məlumatlandırmaq üçün icmalarla rabitə qurma mexanizmi kimi Rabitə və Konsultasiya üzrə İdarəetmə Planı həyata keçiriləcək və qüvvədə saxlanılacaq.

Seysmik mənbənin işləməsi nəticəsində yerüstü tətrəyiş yaranacaq; bunun həm fiziki tikililərə və yerli sakinlərə təsir etmək potensialı var. Yaşayış/ictimai tikililər 3Ö Seysmik Tədqiqat Ərazisi boyu yerləşmişdir və bu tikililər karkaslı/dəmir və kərpicdən tikilmiş binalardan, metaldan və/yaxud taxtadan tikilmiş daxmalar və sığınacaqlara qədər müxtəlif növdür. Təsirin azaldılması tədbirlərinə səs-küy üçün yuxarıda sadalananlar daxildir. 5m-lik kənar məsafə fiziki tikililərə heç bir ziyanın olmamasını təmin edəcək və yerli sakinlərə ola biləcək narahatçılıqları azaldacaq.

ƏMSSTQ prosesinin tərkib hissəsi kimi məlum olan arxeoloji sahələri yoxlamaq və naməlum arxeoloji sahələrin olub-olmamasını qiymətləndirmək üçün AEİ-dan olan arxeoloqların köməyi ilə Mədəni İrs üzrə Baxış Tədqiqatı aparılmışdır. Təsdiqlənmişdir ki, tarixi binalar çox vaxt daha zəif və zədələnməyə həssas olur. 3Ö Seysmik Tədqiqat zamanı məlum sahələrdə işlər aparılmayacaq və titrəyiş və fiziki narahatlıq nəticəsində yarana biləcək hər hansı təsirin qarşısını almaq üçün Britaniya Muzeyinin hazırladığı meyarlara uyğun onların ətrafında ən azı 30m-lik kənar məsafə saxlanılacaq. Mümkündür ki, Tədqiqat zamanı məlum sahələr tapılsın; təbii mühitə az müdaxilə olunmuş 3-cü Prioritet Ərazidə bu ehtimal orta-yüksək hesab edilir. Naməlum arxeoloji sahələrə ola biləcək təsirləri azaltmaq üçün bir neçə tədbir görülməlidir. Tədqiqat qrupuna arxeoloji potensialı olan sahələrin müəyyənləşdirilməsi üzrə təlim keçiləcək. 3Ö Seysmik Tədqiqata başlamazdan qabaq hər bir tədqiqat xətti yoxlanılacaq. Əgər arxeoloji potensialı olan bir sahə müəyyən edilərsə və Tədqiqatın marşrutunu dəyişib bu ərazinin ətrafından keçirmək mümkün olmazsa, arxeoloji müşahidə brifinqi çağırılacaq. AEİ-dan bir arxeoloq iştirak edərək sahəni qiymətləndirəcək və lazım gələrsə əlavə yoxlamaların aparılması müddətində Tədqiqat təxirə salına bilər.

E.6 Sosial-iqtisadi Sahəyə Təsir

3Ö Seysmik Tədqiqat işləri üzrə sosial-iqtisadi sahəyə təsirlər qiymətləndirilmiş və təsirlərin qiymətləndirilməsinin nəticəsi Cədvəl E.3-də yekunlaşdırılır.

Cədvəl E.3: Sosial-iqtisadi Sahəyə Qalıq Təsirlərin Yekunu

Seysmik Hadisə	Seysmik Hadisənin Maqnitudası	Reseptorun Həssaslığı	Təsirin Əhəmiyyəti
Seysmik nəqliyyat vasitələrinin, yardımçı texnikaların, avadanlıqların (o cümlədən qovşaqların) və işçi heyətin fiziki mövcudluğu	Aşağı	Orta (Torpaq sahibləri və torpaq istifadəçiləri)	Cüzi Mənfi
		Orta (Çimərlik və sahil ərazilərdə istirahət edənlər, o cümlədən turistlər)	Cüzi Mənfi
		Orta (Turizm biznesinin sahibləri)	Cüzi Mənfi
Seysmik gəmilərin, yardımçı gəmilərin və avadanlıqların fiziki mövcudluğu (dayaz sularda gəmilərin hərəkəti və tədqiqat işləri)	Aşağı	Aşağı (Beynəlxalq, Yerli və Regional yükdaşıma)	Əhəmiyyətsiz
	Aşağı	Orta (Sahilboyu xırda balıqçılıq)	Cüzi Mənfi

	Aşağı	Orta (Dənizdə istirahət edənlər)	Cüzi Mənfi
Dənizdəki enerji mənbəyinin işləməsi	Aşağı	Orta (Sahilboyu xırda balıqçılıq)	Cüzi Mənfi

3Ö Seysmik Tədqiqatın quruda fiziki mövcudluğu torpaq sahiblərinə və torpaq istifadəçilərinə, çimərliklərdə istirahət edənlərə və turizm və biznes sahiblərinə təsir edə bilər. Tədqiqat zamanı özəl torpaqlara girmək tələb oluna bildiyindən, torpaq sahiblərinin və torpaq istifadəçilərinin torpaq və məhsullarına fiziki narahatlıq yarana bilər. Tədqiqat sahil boyu qızmar yay aylarında aparılacaq və həm burada istirahət edənlərə həm də ərazidə turist biznesi ilə məşğul olanlara təsir edəcək. Təsirə məruz qalan reseptorlara potensial təsirləri minimuma endirmək üçün, bir neçə tədbir həyata keçiriləcək. İcmalarla rabitə qurma mexanizmi kimi həyata keçiriləcək və qüvvədə saxlanılacaq Rabitə və Konsultasiya üzrə İdarəetmə Planına uyğun olaraq torpaq sahiblərinə bütün 3Ö Seysmik Tədqiqat fəaliyyətləri barədə əvvəlcədən xəbər verəcək. Torpaq, tikililər və məhsulların xüsusiyyəti və şəraitini müəyyən etmək üçün seysmik tədqiqat xətti boyu (3Ö Seysmik Tədqiqat qrupundan qabaq) Şəraitlərə Yerində Baxış Tədqiqatı aparılacaq. Şikayətlərə baxılması (proseduru) torpaq sahibləri və torpaq istifadəçilərinə öz narahatlıqlarını bildirmək üçün mexanizm təmin edəcək və kompensasiya proseduru 3Ö Seysmik Tədqiqat fəaliyyətlərinin birbaşa nəticəsi kimi baş vermiş ziyanı görə ictimaiyyətin və maraqlı tərəflərin qaldırdığı iddiaların qiymətləndirilməsini və idarə olunmasını təmin edəcək.

Dənizdəki Tədqiqat fəaliyyətləri beynəlxalq, regional və yerli yükdaşıma fəaliyyətlərinə təsir edə bilər; lakin bu gəmilər adətən rabitə sistemləri ilə təchiz olunur və onların dəyişikliyə uyğunlaşmaq qabiliyyəti vardır. Potensial təsirlərin azaldılması ilə bağlı bir neçə tədbir görülməkdir, o cümlədən, Tədqiqatın qrafiki barədə müvafiq dəniz və liman üzrə səlahiyyətli orqanlara qabaqcadan xəbər verilməsi, dənizdə toqquşmaların olmaması üçün milli və beynəlxalq dəniz qaydalarına əməl olunması, signal və işıqlardan istifadə və digər gəmilərlə Tədqiqat müddətində davamlı rabitə, o cümlədən mükəmməl yerləşdirmənin təmin olunması.

Sahilboyu xırda balıqçılıq adətən sahilə 2-3 dəniz milim aralıda həyata keçirilir və AYDH Müqavilə Ərazisində balıq ovlamağa lisenziyası olan təxminən 381 balıqçı var. Balıqçılar dəyişikliyə həssasdırlar çünki balıqçılıq ümumiyyətlə onların ailələri üçün əsas gəlir mənbəyidir. Tədqiqatın olmasının balıqçılara təsir edəcəyi gözlənilsə də, mənbə gəmiləri davamlı hərəkətdə olacaq və bir yerdə çox müddət qalmayacaqlar. Quraşdırılmış balıq ovu avadanlıqlarının sökülüb kənarlaşdırılması planlaşdırılmışdır; onlar planlaşdırılmış Dəniz dibində Təhlükələrin Tədqiqatı zamanı müəyyən edilərək yan keçiləcək. Lakin, kənarlaşdırma tələb olunarsa, müvafiq monitorinq və hesabatvermə tədbirləri görülməkdir. Rabitə və Konsultasiya üzrə İdarəetmə Planına uyğun olaraq yerli balıqçılarla həm Tədqiqatdan qabaq həm də tədqiqat zamanı məşğul olunacaq və şikayətlərə baxılması prosedurunun tətbiqi balıqçıların hər hansı şikayəti olarsa mexanizmin olmasını təmin edəcək.

3Ö Seysmik Tədqiqat Ərazisində xüsusən yay aylarında istirahət fəaliyyətləri və su idmanı (suya dalma, su-xizəyi, qayıqsürmə, yelkənə üzmə və kaytserfinq) üçün istifadə olunan bir neçə çimərlik və turistik məkanlar var. Lakin, Abşeron Yarımadasında alternativ istirahət üçün çimərliklər və turist məkanları var ki, istirahət edənlər 3Ö Seysmik Tədqiqat fəaliyyətləri davam edərkən onlardan istifadə edə bilərlər. Beləliklə, istirahət edənlərin əksəriyyəti uyğunlaşa bilərlər, lakin ərazidə bağ evləri olanlar üçün uyğunlaşmaq çətin olar. Təsirləri minimuma endirmək üçün, bir neçə tədbir həyata keçiriləcək, o cümlədən dalğıcı şirkətləri ilə görüşlər keçirilməklə yuxarıda qeyd ediləni kimi Rabitə və Konsultasiya üzrə İdarəetmə Planını tətbiq olunacaq.

Səs mənbəyinin balıqçılıq təsərrüfatına və xırda balıqçılıq fəaliyyətinə dolayı təsirinə müvəqqəti olacağı gözlənilir və maraqlı tərəflər və ya dövlət orqanları tərəfindən problemlərin qaldırılması ilə nəticələnməyi ehtimal edilmir.

ƏMSSTQ çərçivəsində qiymətləndirmələr göstərir ki, təsirlər mövcud nəzarət tədbirlərinin həyata keçirilməsi boyunca mümkün və zəruri olduğu qədər minimallaşdırılır və heç bir əlavə təsirazaldıcı tədbirlər tələb olunmur.

E.6 Kumulyativ, Transsərhəd Təsirlər və Qəza/Təsadüfi Halların Təsirləri

AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqatla əlaqədar kumulyativ təsirlər, potensial transsərhəd təsirlər və qəza/təsadüfi halların təsirləri qiymətləndirilmişdir.

Ayrıca layihələrlə əlaqədar qalıq təsirlərin ümumi nəticələrindən yaranan kumulyativ təsirlərin baş verməsi ehtimalı azdır. Quruda 3Ö seysmik Tədqiqatla bağlı fəaliyyətlərdən başqa heç bir fəaliyyət müəyyən edilməyindən quruda kumulyativ təsirlər gözlənilir. Bir neçə digər dəniz layihələri müəyyən edilmişdir və ən həssas reseptorlara (Xəzər suitiləri, balıqlar, və sahilboyu xırda balıqçılığa) potensial təsiri dəqiqləşdirmək üçün kumulyativ təsirlərin qiymətləndirilməsi həyata keçirilmişdir. Potensial kumulyativ təsirləri olan müəyyən edilmiş layihələr bunlardır: AYDH 2Ö Seysmik Tədqiqat, Şahdəniz (ŞD) Şimal Şərq 2Ö Seysmik Tədqiqat; Azəri Çıraq Günəşli (AÇG) 3Ö Seysmik Tədqiqat və Qum Dəniz və Bahar 3Ö Seysmik Tədqiqat. Dəniz və Bahar və AÇG seysmik tədqiqatların seçildiyi vaxta görə bu tədqiqatların suitilərə kumulyativ təsirlərinin məhdud olacağı gözlənilir. ŞD və AYDH 2Ö tədqiqatlar müvafiq olaraq oktyabr və noyabr aylarına planlaşdırılır ki, bu vaxtı suitilərin payız miqrasiyası ilə əlaqədar bu ərazidən keçməsi gözlənilir. Lakin, keçmiş və planlaşdırılan seysmik tədqiqatlar arasında coğrafi və müvəqqəti fasilələri və soft-start prosedurunun istifadəsini nəzərə alaraq, sualtı səsə görə suitilərə kumulyativ təsirlərin həcmi kiçikdir.

Təsirlərə səbəb ola biləcək dənizdəki digər məlum fəaliyyətləri və layihələri nəzərə alaraq, yalnız AYDH 2Ö Seysmik Tədqiqatın sahilboyu xırda balıqçılığa təsiri ola biləcəyi qiymətləndirilmişdir. Lakin, potensial kumulyativ təsirin orta Mənfi həddən artıq olacağı hesab edilmir, çünki AYDH 2Ö və 3Ö seysmik tədqiqatlar arasında heç bir müvəqqəti və ya coğrafi üst-üstə düşmə yoxdur.

AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqat nəticəsində atmosfərə 15 kilo ton istixana qazı (İQ) emissiyalarının atılacağı hesablanır. 2015-ci ildə Azərbaycan üçün cəmi İQ emissiyalarının təqribən 49,000 kilo ton olacağı proqnozlaşdırılmışdı ki, emissiyaların ümumi milli normasının təqribən 0.0306%-ini AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqatın yaradacağı gözlənilir.

Qəza hadisələri adi gündəlik və qeyri-gündəlik fəaliyyətlərdən ayrı nəzərə alınır, belə ki, onlar yalnız texniki nasazlıq, insanların səhvi və ya təbiət hadisələri, məsələn, seysmik hadisələr nəticəsində yaranır. Aşağıdakı qəza hadisələrinin baş verməsinin təsirlərini anlamaq üçün araşdırmalar aparılmışdır:

- Dənizdə:
 - Gəminin başqa dəniz istifadəçiləri, infrastruktur və Xəzər suitiləri ilə toqquşması;
 - 3Ö tədqiqat mənbəyi, qovşaq və köməkçi gəmilərdən kimyəvi maddələrin /tullantıların axması; və
 - 3Ö tədqiqat mənbəyi, qovşaq və köməkçi gəmilərdən dəniz dizelinin dağılması, o cümlədən ən pis halda bütün yanacaq ehtiyatının itirilməsi (maksimum 10 m³).
- Quruda:
 - Yol qəzaları; və
 - Sızma və dağılmalar.

AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqat fəaliyyətləri 0-25m dərinlikdə suda aparılacaq ki, burada dəniz infrastrukturunun sıxlığı nisbətən yüksəkdir. Buna görə AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqat gəmiləri ilə yükdaşıma gəmiləri, balıqçı gəmiləri və ya dəniz infrastrukturunu arasında toqquşma potensialı var. Lakin, ƏMSSTQ-də göstərilmiş qabaqleyici tədbirlər görüldükdə toqquşma nəticəsində dənizdə digər istifadəçilərə və infraquruda ola biləcək təsirlərin əhəmiyyətli dərəcədə olması ehtimal edilmir.

Baş verməsi ehtimal edilməyə də (mövcud nəzarət tədbirləri sayəsində), mənbə gəmiləri və ya hava-topu qrupları ilə toqquşma tək-tək Xəzər suitilərini zədələyə bilər və ya onlar üçün ölümcül nəticələrə bilər. Xəzər suitilərinin də artmış sualtı səsli ərazilərdən uzaqlaşması gözlənilir və toqquşma riskinin cüzi olması və populyasiya üçün az əhəmiyyətli olması güman edilir.

Seysmik və tədqiqat gəmilərində tədqiqat müddətində az miqdarda bir neçə cür kimyəvi maddə saxlanılacaq və istifadə olunacaq və seysmik tədqiqat işləri zamanı yaranan tullantılar xüsusi konteynerlərdə göyertədə saxlanılacaq. ƏMSSTQ-də qeyd olunmuş nəzarət tədbirlərini nəzərə alaraq, kimyəvi maddələrin və ya tullantıların dənizə təsadüfən buraxılması ehtimalının çox az olacağı hesab edilir.

Çox az ehtimal edilsə də, mexaniki nasazlıq, gəminin toqquşması, sahilə çırpılma və ya yanğın səbəbindən bir və ya daha çox gəminin göyertəsindəki yanacaq çənlərinin dizel ehtiyatının dənizə axması mümkündür. Əslində, yanacaq ikiqat dibi olan və siyirtmələrlə birləşdirilmiş bir neçə kiçik çənlərdə saxlanılır və bütün çənlərin içərisindəki yanacağın eyni vaxtda itkisi ağılaşmazdır. Bundan başqa, bəzi tədqiqat gəmilərinin korpusu ikiqatdır.

Ən pis variant kimi, ən böyük tədqiqat gəmisində saxlanan bütün dizel ehtiyatının ($10m^3$) itkisi halı 1, 2, 3 və 4-cü Prioritet Ərazilərə axıtılmaqla modelləşdirilmişdir. Dizelin su səthində hər hansı yerdə 24 saatdan artıq qalması gözlənilmir - buxarlanır, yayılır və ya külək və cərəyanların təsiri ilə sahilə çıxır. Su sütununda 58ppb həddi keçməsi ($5>\%$ ehtimalla) gözlənilən suda dizel (həll edilmiş və yayılmış) konsentrasiyası olan ərazinin həcmi ən çoxu 1-2 gün olmaqla buraxılış yerinin ətrafında bir neçə kilometrə məhdudlaşır. Ümumiyyətlə, dizelin sahil xəttinə çatması ehtimalı çox azdır; modelləşdirilmiş meteoroloji şəraitlərin bir neçə variantlarında real hadisə ssenarilərinin yalnız 5%-i sahilin neftlə çirklənməsi ilə nəticələnə bilər və sahilə çıxmış dizellərin təsirinə məruz qalan ən böyük sahil xətti 2-ci və 4-cü Prioritet Ərazilərdə ola bilər.

$10m^3$ dizel dağılmasının plankton, bentik onurğasız heyvanlar və balıqlara potensial təsirləri cüzi olacaq və dizel dağılmasının mühüm balıqçılıq təsərrüfatı yerlərinə çatması ehtimalının az olmasını nəzərə alsaq balıqçılıq təsərrüfatına təsiri az olacaq. Lakin suitilərə təsir çox böyük ola bilər, çünki onlar karbohidrogenlərə çox həssasdırlar. Dizel dağılmasının sahilboyu xırda balıqçılığa təsiri bir neçə balıqçı ilə məhdudlaşacağı gözlənilir, lakin müvafiq kompensasiya həyata keçirilməsə təsir çox böyük ola bilər çünki balıqçılıq balıqçı ailələrinin əksəriyyəti üçün əsas gəlir mənbəyidir.

Dizel ehtiyatının itkisindən sonra, dağılmış dizelin qorunan və çox mühüm ekoloji ərazilərə gəlib çıxması ehtimalı azdır (ümumiyyətlə $\%-\%$ -dən aşağı və Abşeron Milli Parkının bəzi hissələri üzrə 10% -ə qədər). Lakin, bu ərazilərin beynəlxalq qorunma statusuna və ekoloji əhəmiyyət kəsb etməsinə əsasən dizel dağılmasının təsirlərinin çox böyük olduğu hesab edilir. Bəzi quşların yaşadığı və bioloji müxtəlifliyə malik mühüm ərazilər dağılmadan sonra yüksəlmiş karbohidrogen konsentrasiyalarına məruz qala bilər, lakin belə çirklənmənin miqyası və davamlılığı məkan və müvəqqətilik baxımından məhdud olacağı ehtimal edilir. Lakin, quşların yaşadığı və bioloji müxtəlifliyə malik mühüm ərazilərə (burada quşlar mövcuddur) potensial təsir regionda yuvalayan quşların mövsümi həssaslıqlarına görə ciddi təsir ehtimalına malik ola bilər.

AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqatı ərzində dağılma potensialını minimallaşdırmaq məqsədi ilə texniki və operativ nəzarət tədbirləri mövcud olacaq. Dənizə hər hansı dağılma halında, mövcud planlara və prosedurlara əməl olunacaq ki, burada dağılma zamanı görüləcək tədbirlər, o cümlədən, xəbərdarlıq, cavab tədbirləri, növbəti fəaliyyətlər və hesabatvermə fəaliyyətləri əhatə olunur.

ƏMSSTQ-də təsvir olunan texniki və operativ nəzarət tədbirlərinin həyata keçirilməsi ilə quruda qəzalardan olma ehtimalı (yol qəzaları və sızma və dağılmalar) və qəza səbəbindən ətraf mühitə və sosial-iqtisadi sahəyə təsirlərin olma ehtimalı cüzi hesab edilir.

E.7 Ekoloji və Sosial-iqtisadi Sahənin İdarə Olunması

AYDH HPBS-ə əsasən, BP Operator kimi, layihədə nəzərdə tutulan öhdəliklərin yerinə yetirilməsini və müvafiq ekoloji və sosial sahə ilə bağlı qanuni, normativ və korporativ tələblərə uyğunluğu təmin etmək üçün, AYDH fəaliyyətləri ilə bağlı ekoloji və sosial-iqtisadi sahənin idarə olunmasına cavabdehlik daşıyır.

BP AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqatın idarə olunmasına və AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqat üzrə Podratçının texniki, təhlükəsizlik, ekoloji və sosial-iqtisadi göstəricilərinə nəzarət olunmasına və yoxlanmasına ümumi cavabdehlik daşıyacaq. Ekoloji və Sosial Sahənin İdarə Olunması Planı Seysmik Tədqiqat üzrə Podratçı tərəfindən işlənilib hazırlanacaq və Layihəni İdarəetmə Planına daxil ediləcək.

AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqat üzrə Podratçı 3Ö Seysmik Tədqiqatın yerinə yetirilməsinə cavabdehlik daşıyacaq və özünün Sağlamlıq, Əməyin Mühafizəsi, Təhlükəsizlik və Ətraf Mühitin İdarə Olunması sistemində, eləcə də, BP prosesləri, qaydaları və proseduru tələblərinin yerinə yetirilməsini təmin etmək məqsədi ilə işlənilib hazırlanmış hər hansı interfeys sənədlərinə uyğunluğu təmin edəcək.

E.8 Yekun Nəticələr

Nəzarət tədbirlərinin icrası ilə bütün reseptorlara (quruda və dənizdə) təsirlərin orta Mənfi həddən artıq olmayacağı və mümkün qədər minimuma endiriləcəyi nəticəsinə gəlinmişdir. Bundan əlavə, məqsədəuyğun tədqiqat proqramı işləyib hazırlamaq və müəyyən etmək məqsədi ilə BP həm milli həm də beynəlxalq dəniz ekoloqları ilə məsləhətləşmişdir.

Ayrıca layihələrlə əlaqədar qalığ təsirlərin ümumi nəticələrindən yaranan kumulyativ təsirlərin baş verməsi ehtimalı azdır; və regiondakı digər seysmik tədqiqatlar ilə kumulyativ təsirlərin baş verməsi ehtimalı çox cüzdür.

Atmosferə qeyri-İQ emissiyalarından heç bir nəzərə çarpacaq transsərhəd ekoloji təsirlər mövcud olmayacaq. İQ emissiyalarına gəldikdə, AYDH 2Ö Seysmik Tədqiqatının 2015-ci il üzrə ümumi milli proqnozun təqribən 0.0306%-ini təşkil edəcəyi gözlənilir.

3Ö Seysmik Tədqiqat ərzində qəza hallarının baş verməsi ehtimalını azaltmaq üçün texniki və operativ nəzarət tədbirləri mövcud olacaq.

AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqatı üzrə Podratçı BP-nin gözləntilərinə uyğun olan Ekoloji və Sosial Sahənin İdarə Olunması Planının işləyib hazırlanmasına; və 3Ö Seysmik Tədqiqatının bu Plana uyğun aparılmasına cavabdeh olacaq. BP AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqatın idarə olunmasına; AYDH 3Ö Seysmik Tədqiqatı üzrə Podratçının fəaliyyətinə nəzarət olunmasına və yoxlanmasına; və layihə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinin təmininə ümumi cavabdehlik daşıyacaq.